

İlyas TEKİN

Eğitimci/Yazar (E.Milli Eğt.Md)

GİRİŞ: 26 Haziran'da **hicrî 1447.** yıla girmiş bulunuyoruz. Savaşların, zulüm ve haksızlıkların, bütün kötülüklerin son bulmasına vesile olsun inşallah.

Hicrî-kamerî takvimin 1. ayı olan **Muharrem** ayı, aynı zamanda Kur'an-ı Kerimde¹ geçen 4 haram/hürmetli/saygın aydan biridir ve 10. günü de **Aşure** günüdür. “Allah'ın ayı”, “Peygamberler ayı” olarak isimlendirilen **Muharrem** ayının özellikle **Aşure** günü (bu sene 5 Temmuz Cumartesi) çok önemli ve kıymetlidir.

Aşure günü ve bugünde meydana gelen 13 peygamberle ilgili tarihî olaylardan, mucizelerden daha önce kısaca bahs etmiştik.² **Sahihi Buhârî**'ye “**Umdetü'l-Karî Şerhu Sahihi'l-Buhârî**” adıyla çok önemli bir şerh yazan **Türk asıllı Hanefî fıkıh âlimi, tarihçi, hadis ve dil âlimi Aynî** (1361-1451), bu maddelerin hepsini eserinde naklettiği gibi; **Ahmed Davudoğlu** (1912-1983) da bunları **Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi**'nde beyan etmektedir.³ Başka da var.⁴ Bu bakımdan bizce doğrudur, inkârı gerektirecek bir durum yoktur. Zira **Aşure** gününün faziletini herkes kabul ediyor. Hadisi şerifler de var. O halde bugünü diğer günlerden farklı ve faziletli kılan bazı önemli hadiselerin-mucizelerin olması normaldir.

Aşure günü olduğu bildirilen **Nuh** (as)'in gemisinin dağın üzerine oturması ve inananların kurtulması; **Musa** (as) ve ordusunun denizi karşıya geçerek **Firavun**'un elinden kurtulması ve **Firavun**'un denizde boğulması ile sevgili peygamberimizin geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmesini⁵; **Aşure** günü **Âdem** (as)'in tövbesinin kabul edilmesini⁶ ve **İbrahim** (as)'in **Nemrut**'un ateşinden kurtarılmasını da anlatmıştık.⁷

Aşure günü olduğu bildirilen iki önemli hadise/mucizeden biri; **Yakup** (as)'in oğlu **Yusuf** (as)'in hasretinden dolayı kapanan gözlerinin, o gün gelen oğlunun gömleğini yüzüne sürmesiyle açılması ve görmeye başlaması.

Diğeri de, **Yusuf** (as)'in, kardeşlerinin atmış olduğu kuyudan **Aşure** günü çıkarılması ve kurtarılması.⁸

Bu sebeple bu yazımızda **Aşure** günü ile **Yakup** (as) ve oğlu **Yusuf** (as)'dan bahs edeceğiz.

A- **Aşure** günü ve orucu:

a) **Ramazan orucundan önce:**

Aşure günü, yalnız ehl-i kitap arasında değil, **Nuh** (as)'dan itibaren de kıymetli bir gündür. İslâm öncesi cahiliye dönemi Arapları arasında **İbrahim** (as)'dan itibaren mukaddes bir gün olarak bilinir ve oruç tutulurdu. Sevgili Peygamberimiz, **Medine**'ye hicret edince, **Yahudi-lerin Aşure** günü oruç tuttuklarını görmüş ve “bugün niçin oruç tutuyorsunuz?” diye sormuştu. “Bu, hayırlı bir gündür. Allah o günde **Beni İsrail**'i düşmanlarından kurtardı. Hz. **Musa** da (şükür maksadıyla) o gün oruç tuttu.” dediklerinde; “Biz, **Musa**'ya sizden daha evlâ ve layıgız (yakınız).” buyurup o gün oruç tuttu ve Müslümanlara da oruç tutmalarını tavsiye etti.⁹

Sadece **Musa** (as) değil, **Nuh** (as) da, **Aşure** günü gemi dağın üzerine oturunca, o gün şükür maksadıyla oruç tuttular ve daha sonra gemideki mevcut (yedi çeşit) gıda maddelerinden bir yemek pişirip yediler. İşte **Aşure** tatlısı da **Nuh** (as)'in sünneti olarak buradan kalmıştır.¹⁰ **Aşure** günü balığın karnından kurtulan **Yunus** (as) da, o gün oruç tuttu, fakat iftar için yiyecek bir şey bulamadı, öylece uyudu, uykuda yedirildi, içirildi.¹¹

Peygamberimiz şöyle buyurdu:

“**Aşure** gününün orucu (kul hakkı hariç) geçmiş bir senelik günaha keffaret olur.”¹² Her vesile ile belirttiğimiz gibi, kul hakkını ancak hak sahibi affeder. Namazla, oruçla, hacla, başka hiçbir şekilde affedilmez! Ayrıca Peygamberimiz, **Ramazân** orucu farz kılınmadan önce (hatta sonra da) her ay üç gün, bir de **Aşure** günü oruç tutardı.¹³

Ramazan orucu farz kılınıncı sevgili peygamberimiz, isteyenlerin bu orucu tutabileceğini, isteyenlerin de tutmayabileceğini bildirdi.¹⁴ Bu sebeple **Aşure** günü oruç tutmak vacip değil, sünnettir. Bu konuda ulemanın ittifakı vardır.¹⁵

Aşure günü orucunun, **Ramazan** orucu farz kılınmadan önce farz olduğu, sonra **Ramazan** orucunun farz olmasıyla bu hükmün kaldırıldığı bilinmektedir.¹⁶ Bu sebeple önce farz iken sonra sünnete dönüşen bir hüküm, böyle bir geçmişi olmayan sünnetten daha kuvvetlidir. Onun için **Aşure** günü ve orucu önemlidir.¹⁷

b) Ramazan orucundan sonra:

Bu hususta Hazret-i Âişe (ra) validemiz şöyle buyurdu:

"**Aşure**, **Kureyş** kabilesinin cahiliye döneminde oruç tuttuğu bir gündü. Resûlullah da buna uygun hareket ediyordu. Medine'ye hicret edince bu orucu devam ettirdi ve başkalarına da emretti. Fakat **Ramazan** orucu farz kılınıncı kendisi **Aşure** gününde (farz olarak) oruç tutmayı bıraktı. Bundan sonra Müslümanlardan isteyen bugünde oruç tuttu, isteyen tutmadı."¹⁸

Demek ki, **Ramazan** orucu farz kılınıncaya kadar, Peygamberimiz ve sahabeleri **Aşure** günü oruç tutuyorlardı. Ne zaman ki, **Ramazan** orucu farz kılındı, bundan sonra Peygamberimiz herkesi serbest bıraktı. "**İsteyen tutar, isteyen terk edebilir ama ben oruçluyum**" buyurdu.¹⁹ Böylece **Aşure** orucu sünnet olarak kaldı.

Yine Peygamberimiz şöyle buyurdu:

1- "**Aşure** gününde tutulan orucun Allah katında, o günden önce bir senenin günahlarına keffaret olacağını kuvvetle ümit ederim." ²⁰

2- "**Ramazan** ayından sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan **Muharrem** ayında tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır."²¹

Muharrem ayında tutulan oruçların hepsi faziletlidir ama özellikle **Aşure** günü orucu. Zira **Muharrem** ayı söylenmek suretiyle onun bir parçası olan **Aşure** orucu kastedilmiş olabilir.²²

3- Hz. **Ali** (kv) anlatıyor. Bir adam peygamberimize sordu: "**Ya Resulellah, Ramazan ayından sonra hangi ayda oruç tutayım?**" Peygamberimiz şöyle cevap verdi:

"**Eğer Ramazan ayından sonra oruç tutmak istiyorsan, Muharrem ayında oruç tut. Çünkü Muharrem Allah'ın ayıdır; o ayda tövbe eden milletlerin tövbesini kabul etti, daha sonra tövbe eden milletlerin tövbesini de kabul eder.**"²³

Şüphesiz ki, ayların hepsini Allah Teâlâ yaratmıştır ve hepsi O'nundur. Böyle buyurulması ile bu ayın faziletine işaret edilmiştir.

c) 9. Günü de oruçlu olmak:

4- Yahudilere muhalefet etmek için: "**Gelecek seneye kadar yaşayacak olursam, elbette Muharrem ayının dokuzuncu günü de oruç tutarım.**"²⁴ buyuran sevgili peygamberimiz, gelecek senenin **Muharrem** ayından önce vefat etmiş ve **Muharrem**'in dokuzuncu günü oruç tutamamıştı. Burada gelecek sene **Muharrem** ayının 9. gününe yetişemeyeceğine de işaret etmiş olabilir. Ancak 10. günü oruç tuttuğu bilinmektedir. 9. günü arzu ettiği halde o güne yetişemediği için oruç tutamaması sebebiyle ve **Yahudilere** benzememek için Müslümanların **Aşure** orucunu **Muharrem**'in dokuzuncu ve onuncu günlerinde tutmaları müstehaptır. Sünnete uygun olan budur. Zira peygamberimizin niyet ettikleri de ümmeti için sünnet sayılır.

Yahudilere benzememek ve onları taklit etmemek için, ya bir gün önce veya bir gün sonrasıyla birlikte en az iki gün oruç tutmak uygun olur. Bu sebeple yalnız **Aşure** günü oruç tutmak mekruhtur.²⁵

9. günü oruç tutamayanlar, 10. günü ile 11. günü oruç tutarlar. Bu konuda hadisi şerif vardır.²⁶

İmam-ı Gazali: "**Muharrem ayı hicrî senenin başlangıcıdır. Bir yılı oruç gibi hayırlı bir temele dayandırmak daha güzel olur. Bereketinin devamı da daha fazla ümit edilir.**"²⁷ der.

d) Aşure gününün özelliği:

Bir hadisi şerifte ise: "**Her kim Aşure gününde ailesine ve ev halkına ikramda bulunursa, (erzak alırsa) Allah da senenin tamamında onun rızıkına bolluk/bereket ve genişlik ihsan eder.**"²⁸ buyurulmaktadır.

Şu açıklamayı yapmakta fayda var: Bu hadisi şerifi **Beyhakî** ve başkaları bir topluluktan rivayet etmiştir.

Beyhakî: “senesinde zafiyet olsa da hepsi bir araya toplandığında kuvvet ifade eder.” diyor.²⁹ Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi **Suyûtî**, hadisi şerif hakkında sahih kaydını not düşmüştür.³⁰

Bazıları karıştırıyor; aslında zayıf hadis, mevzu (uydurma) hadis demek değildir. Metin, senet ve râvî yönünden **cerh** ve **ta’dil** edilen (adeta ameliyat edilerek derinlemesine incelenen) hadisi şeriflerin sıhhati için aranan ağır ve önemli şartları vardır. Birinde zafiyet olursa zayıf olur.

Zayıf hadisle amel edilebilir mi? Hadis âlimi **Nevevî:** “hadis uleması, fakihler ve başkalarının; faziletler, **terğîb** (teşvik, isteklendirme)³¹ ve **terhîb** (korkutma, günahlardan uzak tutma)³² gibi konularda zayıf hadisle amel etmek müstehaptır; ancak, helal-haram, alış-veriş, nikâh-talak vb. ahkâmda sahih ve hasen hadislerle amel olunur.” görüşünde olduklarını belirtmektedir. **İbnu’l-Hümmam** ve **Sehâvî** de (şartlarına göre) aynı görüştedirler.³³ **Ahmed bin Hanbel** ve **Ebû Dâvûd es-Sicistânî**’ye göre ise, “başka hadis bulunmadığı takdirde, ahkâma ait meselelerde de zayıf hadis ile amel edilir.”³⁴

Şüphesiz ki bu, farz-vacip değil, bir tavsiyedir ve bir zorunluluk olmadığı açıktır. Ameller niyete göre değer kazanır. Niyet halis olursa, uyku bile yerine göre ibadet sayılır. Din ve iman bir bütündür; büyük çoğunluğunu terk edip sadece bazılarını yapmak yeterli değildir. Ama yine de herkes yaptığının karşılığını görür.

e) Tecrübe edilmiş:

Buna rağmen tam anlaşılması için biraz daha açıklamakta fayda vardır.

Bu hadisi şerif aynı zamanda tecrübe edilmiştir. **İbni Battâl el Kurtûbî** (v: 1057) ve **İbni Âbidin** (1784-1836)’in kaydettiğine göre; müfessir, muhaddis ve zâhid olarak bilinen **Süfyani Sevrî**, **Ebû’z-Zubeyr**, **Şu’be** ve **Yahya İbni Saîd:** “Biz bunu denedik ve öyle bulduk.”; Tebeü’t-tâbiin neslinden hadis âlimi **İbn-i Uyeyne:** “Biz bunu 50-60 yıl denedik”; âlim ve zahit **Cabir** de: “Ben bunu 40 sene denedim, yanlış çıkmadı.” demişlerdir.³⁵ Denemekte fayda var, kimse bir şey kaybetmez. Ancak her türlü kötülüğü yaparak değil!..

İkram kısmına akrabalar, yetimler, kimsesizler, komşular da eklenebilir. Fakat bunun için fazla külfete ve aile bütçesini zorlamaya lüzum yoktur. Herkes imkânı ölçüsünde ikram eder.

Bugünü sadaka, hayır, zikir, tefekkür ve diğer ibadetlerle ihya etmek uygun olur.³⁶

İsmail Hakkı Bursevî hazretleri: “**Aşure geces**i (gün akşamdan başlar) **Allah Teâlâ, zezem suyunu diğer sulara karıştırır; bu sebeple kim o gün boy abdesti alırsa, o sene içinde hastalıklardan emin olur.**” der.³⁷ Nasıl ki, insana damardan verilen ilaç vücudun her tarafına yayılıyorsa, yüce yaratıcı isterse, toprak altından zezem suyunu diğer sulara karıştırabilir. O’nun için bu mümkündür.

B- Yakup (as) Yusuf (as)’in mucizeleri:

Önce şunu belirtelim ki, bu iki peygamber arasında geçen kıssalar (Kur’an-ı Kerim’de anlatılan olaylar), baba-oğul ilişkisi nedeniyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu sebeple **Yakup** (as)’dan bahsederken **Yusuf** (as)’dan da bahsetmek zorundayız. Çünkü aksi halde konu anlaşılır.

Kur’an-ı Kerim’de **Yakup** (as)’dan bu isimle 10 sûrede 16; **İsrail** adı ile tek başına 2 ve “**Benî İsrâil**” şeklinde 41 âyeti kerimde bahsedilmektedir.³⁸ **Râhil** adındaki hanımından **Yusuf** (as) ve **Bünyamin** dünyaya gelmişti.³⁹

Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle **Yakup** (as); dinde kuvvetli,⁴⁰ hâlis,⁴¹ sâlih,⁴² bitmeyen, güzel bir sabra sahipti,⁴³ hidayete erdirilmişti,⁴⁴ seçkin ve hayırlı kişilerdendi.⁴⁵

Yine Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle **Yusuf** (as) ise; tam ihlâslı,⁴⁶ ilim ve hikmet sahibi,⁴⁷ güzel bir yaratılıştan olup⁴⁸ rüya tabirlerini bilirdi.⁴⁹ Ayrıca mülk ve saltanata ermişti.⁵⁰ Tefsir ve tarih kitaplarında ve kıssas-ı enbiyalarda **Yusuf** (as) **Züleyha** mesnevilerinde geniş bilgi yer alır. **Yusuf** (as)’in güzelliği darbimesel haline gelmiştir.

Sevgili Peygamberimiz, **Miraç geces**i 3. kat semada **Cebrail** (as) ile birlikte **Yusuf** (as)’i ziyaret ederek görüşüklerini bildirmektedir.⁵¹

Evlat acısı ve evlat ihanetiyle imtihan edilen **Yakup** (as), evladı **Yusuf** (as)’in hasretiyle yıllarca sessiz sedasız inledi; derdini sadece Rab-bine arz etti ve bir an bile O’ndan ümidini kesmedi. Sabrıyla, ümidiyle örnek oldu.

Peygamber olacağı için daha küçük yaştan itibaren **Yusuf** (as)’in farkı fark ediliyordu, kardeşleri arasında temayüz etmişti. Bu sebeple üvey kardeşleri, onu fena halde kıskanıyorlardı.

Yakup (as) ve oğlu **Yusuf** (as) ikisi de rüya tabir etmeyi bilirdi. Bu hususla ilgili kıssa ve bölümleri **Yusuf** sûresinde genişçe anlatılır. Hatta “**Ahsenel-kasas**” yani: “**en güzel kıssa**” olarak bahsedilir.⁵²

SONUÇ: Muharrem, hicrî-kamerî yılın birinci ayı, bu ayın 10. günü olan **Aşure** günü de, 13 peygamberle ilgili çok önemli hadise ve mucizelerin vuku bulduğu bir gündür. Bir yılı oruç ibadetiyle karşılamak ve 9. günü ile beraber 10 günü olan **Aşure** günü (veya 10. ile 11. günü) oruç tutmak çok sevaptır. **Yakup** (as)’in oğlu **Yusuf** (as)’in gömleğini yüzüne sürmesiyle evlat açısından ve hasretinden kapanan gözlerinin açılması ve kendisini çekemeyen kardeşleri tarafından kuyuya atılan **Yusuf** (as)’in kuyudan çıkarılması/kurtarılması **Aşure** günü olmuştur.

Bütün bunlar ve yukarıda açıklanan hadisi şerifler, büyük İslam âlimleri **Bedreddin Aynî** (1361-1451)’nin **Buhârî Şerhi, Umdetü’l-kârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî** (10 sayfa), **İbni Hacer Askalânî** (1372-1449)’nin **Fethu’l-Bârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî** (8 sayfa), **İbni Battâl, el-Kurtûbî** (v: 1057)’nin **Şerhu Sahihî’l-Buhârî** (5 sayfa), **el-Begavî** (v: 1122)’nin **Şerhu’s-Sünnet** (8 sayfa) ve **Zürkânî** (v: 1710)’nin **Şerhu’z-Zürkânî alel-Muvatta**, (3 sayfa) adlı önemli eserlerinde (daha birçok eserde) yer almaktadır.⁵³

Gelecek sayıda âyeti kerimelerle **Yusuf** (as)’in kuyuya atılması, kurtarılması, köle olarak satılması, vezirin hanımının ona âşık olması ve ona bakan kadınların, elma soyarken -hiç fark etmeden- ellerini kesmelerini izah edeceğiz inşaallah.

1 Tenvbe sûresi /9, âyet: 36.

2 Tekin, İlyas, Aşure Günü, Türkay Dergi, 2023 Temmuz, yıl: 7, sayı: 71, s: 57-62.

3 Aynî, Bedreddin, Umdetü’l-Karî Şerhu Sahihî’l-Buhârî, Beyrut 1421-2001, c: 11, s: 165-168; Davudoğlu, Ahmed, Sahihî Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul 1978, c: 6, s:140.

4 el-Kurtûbî, İbni Battâl, Şerhu Sahihî’l-Buhârî, Riyâd tarihsiz, c: 4, 144-145.

5 Feth sûresi /48, âyet: 2. Bkz. Tekin, İlyas, Aşure Günü, Türkay Dergi, 2023 Temmuz, yıl: 7, sayı: 71, s: 57-62.

6 Tekin, İlyas, İlk İnsan ve İlk Peygamber Âdem (as), Türkay Dergi, 2023 Kasım, sayı: 75, s: 83-87.

- 7 Tekin, İlyas, Muharrem, Aşure ve İbrahim (as), Türkay Dergi, 2024 Temmuz, sayı: 83.
- 8 Bkz. Tekin, İlyas, Aşure Günü, Türkay Dergi, 2023 Temmuz, yıl: 7, sayı: 71, s: 57-62.
- 9 Buhârî, Enbiyâ, 24, Menâkıbü’l-ensâr, 52, Tefsîru sûre 20, 2; Müslim, Sıyâm, 127-128; Bkz. Ebû Dâvûd, Savm, 54; Tirmizî, Savm, 48; İbni Mâce, Sıyâm, 40; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238-239/2; Wensinck, A.I, el-Mu’cemü’l-müfehres li elfâzi’l- Hadîsi’n-nebevî, Leiden, 1936, c: 7, s: 232; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262.
- 10 Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 142.
- 11 Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 83-84.
- 12 Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 296, 297;Bkz. Müslim, Sıyâm, 196, 197; Ebû Dâvûd, Savm, 53; Tirmizî, Savm, 46; İbni Mâce, Sıyâm, 40, 41; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262; Wensinck, A.I, el-Mu’cemü’l-müfehres li elfâzi’l-Hadîsi’n-nebevî, Leiden, 1936, c: 6, s: 35.
- 13 Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul 1971, c: 1, s: 625; Buhârî, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 134; Tirmizî, Savm, 50; Müsned, IV, 29-30; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihî Müslim (Sahihî Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13.
- 14 Buhârî, Savm, 69; Müslim, Sıyâm,113-126; Bkz: Davudoğlu, Ahmed, Sahihî Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul 1978, c: 6: s:158-159; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihî Müslim (Sahihî Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262.
- 15 Bkz. Aynî, Bedreddin, Umdetü’l-Karî Şerhu Sahihî’l-Buhârî, Beyrut 1308, c: 11, s: 168; ez-Zebidî, Tecridî Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 309; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238; Nimeti İslâm, 452; Büyük İslâm İlmihali, s: 271; Merâkıl-Felâh, s: 116.
- 16 Bkz. Müslim, Sıyâm, 122-126; Ebû Dâvûd, Savm, 64; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihî Müslim (Sahihî Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13.
- 17 Bkz. Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 5, s: 534.
- 18 Buhârî, Savm: 69; Tirmizî, Savm, 49; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 29-30; bkz. el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 133; Davudoğlu, Ahmed,

- Sahihi Müslim Tercümesi ve Şerhi, İstanbul 1978, c: 6: s:159; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim (Sahihi Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13.
- 19 Müslim, Sıyâm, 196, 197; Ebû Dâvûd, Savm, 53; Tirmizî, Savm, 46; İbni Mâce, Sıyâm, 40, 41; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 308; Davudoğlu, Ahmed, Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul 1978, c: 6: s: 136, 142, 144, 159; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim (Sahihi Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13.
- 20 Tirmizî, Savm, 47; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238; Davudoğlu, Ahmed, Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul 1978, c: 6: s:141; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262.
- 21 Müslim, Sıyâm, 202, 203; Ebû Dâvûd, Savm, 55; Tirmizî, Salât, 207, Savm, 40, Neseî, Kıyâmü'l-leyl, 6; Dârimî, Savm, 45; Ahmed bin Hanbel, II, 342, 344, 535; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 236-237; Mübarekfûrî, Tuhfetü'l-Ahvezî, c: 3, s: 444-445; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 5, s: 521; Wensinck, A.I, el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l- Hadîsi'n-nebevî, Leiden, 1936, c: 5, s: 164.
- 22 Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 5, s: 522.
- 23 Tirmizî, Savm: 39; Dârimî, Savm, 45; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 154, 155; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 237; Wensinck, A.I, el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l- Hadîsi'n-nebevî, Leiden, 1936, c: 5, s: 282; Mübarekfûrî, Tuhfetü'l-Ahvezî, c: 3, s: 445.
- 24 Müslim, Sıyâm, 134. Ayrıca bkz. İbni Mâce, Sıyâm, 41.
- 25 Ebû Dâvûd, Savm, 66; Bkz. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 52; Fetvalar, DİB, İstanbul 2019, s: 262, 265; el-Begavî, Ferrâ, Şerhu's-Sünnet, Beyrut 1983, c: 6, s: 299; Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1978, c: 6: s:155-157; Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 5, s: 533-534.
- 26 Buhârî Savm, 69; Müsned, II, 57, 143, 359-360; Nimeti İslâm, 452; Büyük İslâm İlmihali, s: 272; Merâkıl-Felâh, s: 116; Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1978, c: 6: s:140; Riyâzü's-Sâlihîn ve Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 5, s: 533-535; İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul 1997, c: 1, s: 181.
- 27 İmam Gazalî, İhyâ, c: 1, s: 238; İhyâ U'lûmid-din T, İstanbul 1973, c: 1, s: 670.
- 28 Suyûtî, Camiu's-sağîr, Kahire 1954-1373, c: 2, s: 182-183; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 238-239; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 142; İbni Âbidîn, Reddû'l-muhtar aleddürri'l-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 2, s: 156; el-Kurtûbî, İbni Battâl, Şerhu Sahihî'l-Buhârî, Riyâd tarihsiz, c: 4, 145; Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaeddin, Râmuzu'l-Ehâdis, İstanbul tarihsiz, s: 446, Hadis no: 5567, 5568.
- 29 el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 239.
- 30 Suyûtî, Camiu's-sağîr, Kahire 1954-1373, c: 2, s: 183.
- 31 Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 1351.
- 32 Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, s: 1351.
- 33 Bkz. ez-Zebidî, Tecridi Sarîh T, mütercim: Naim, Ahmed, Tecridi Sarîh T, DİB, Ankara 1980, c: 1, s: mukaddime, 340-349; Çakan, İsmail Lütfi, Hadis Usûlü, İstanbul 1990, s: 146-147; Kandemir, M. Yaşar, Mevzû Hadisler, Ankara 1980, s: 29-42.
- 34 ez-Zebidî, Tecridi Sarîh T, mütercim: Naim, Ahmed, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 1, s: Mukaddime, 343; Cemâleddin el-Kâsimî, Kavâidü't-tahdîs min funûni mustalihi'l-hadîs, Kahire 1380-1961, s: 108-129; Çakan, İsmail Lütfi, Hadis Usûlü, İstanbul 1990, s: 147; Kandemir, M. Yaşar, Mevzû Hadisler, Ankara 1980, s: 93-129, 129-138.
- 35 İbni Âbidîn, Reddû'l-muhtar aleddürri'l-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 2, s: 155; el-Kurtûbî İbni Battâl, Şerhu Sahihî'l-Buhârî, Riyâd tarihsiz, c: 4, 145.
- 36 Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 83-84, 142; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 239/2.
- 37 Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 83-84, 142.
- 38 Bkz. Abdü'l-Bâkî, M.Fuad, el-Mu'cem'ül-Muferhres li elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim, Mısır 1364-1945, s: 773, 33.
- 39 İbni Kuteybe, Kitabu'l-Meârif, Beyrut 1970, s: 19; İbni Haldun, Tarih, Beyrut 1391-1971, I, 39; Çakan, İ. Lütfi-Solmaz N.Mehmet, Peygamber-

ler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 119.

- 40 Sâd sûresi /38, âyet: 45.
- 41 Sâd sûresi /38, âyet: 46.
- 42 Enbiyâ sûresi /21, âyet: 72.
- 43 Yusuf sûresi /12, âyet: 83.
- 44 En'am sûresi /6, âyet: 84.
- 45 Sâffât sûresi /37, âyet: 47.
- 46 Yusuf sûresi /12, âyet: 24.
- 47 Yusuf sûresi /12, âyet: 22.
- 48 Yusuf sûresi /12, âyet: 31-32.
- 49 Yusuf sûresi /12, âyet: 21.
- 50 Yusuf sûresi /12, âyet: 56.
- 51 Buhârî, Bed'ül-halk, 6, Enbiya, 8, 14, 19; Ahmed bin Hanbel, Müsned, Beyrut 1389-1969, II, 96, 416, III, 148; ez-Zebidî, Tecdîdî Sarîh T, mütercim: Ahmed Naim- Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 2, s: 261-280, c: 10, s: 56-72; İbni Hişâm, Sîre, Beyrut 1391-1971, c: 2, s: 48; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 18, s: 130; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 342; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 300-301.
- 52 Yusuf sûresi /12, âyet: 3.
- 53 Aynî, Bedreddin, Umdetü'l-Karî Şerhu Sahihî'l-Buhârî, Beyrut 1421-2001, c: 11, s: 165-175; Askalânî, İbni Hacer, Fethu'l-Bârî Şehu Sahihî'l-Buhârî, Riyâd 1426-2005, c: 5, s: 436-442; el-Kurtûbî İbni Battâl, Şerhu Sahihî'l-Buhârî, Riyâd tarihsiz, c: 4, s: 140-145; el-Begavî, Fer-râ, Şerhu's-Sünnet, Beyrut 1983, c: 6, s: 333-341; Zürkânî, Abdül-Bâkî, Şerhu'z-Zürkânî alel-Muvatta, Matbaai Hayriyye, c: 2, s: 104-106; Mübarekfûrî, Tuhfetü'l-Ahvezî, c: 3, s: 444-445; en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahihî Müslim (Sahihî Müslim bi şerhin-Nevevî), Mısır 1929-1347, c: 8, s: 4-13; el-Bâcî, Ebûl-Velîd, el-Müntekâ, Beyrut 1999-1420, c: 3, s: 53-56; Memâtî, Cemal, el-Mu'tesar minel-muhtasar min müşkilî'l-Âsâr, c: 1, s: 145-146.